

בכא בתרא עג, א

אמר רבה, לדידי חזי לי הורמין בר לילית כי קא רהיט אקופיא דשורא דמחזוא, ורהיט פרשא כי רכיב חיותא מתתאיה, ולא יכיל ליה. זמנא חדא הוה מסרגאן ליה תרתי כודננייתי וקיימן אתרי גישרי דרוגנג, ושואר מהאי להאי ומהאי להאי, ונקיט תרי מזגי דחמרא בידיה, ומוריק מהאי להאי ומהאי להאי ולא נטפא ניטופתא לארעא, ואותו היום יעלו שמים ירדו תהומות [תהלים קז, כו] הוה, עד דשמעו כי מלכותא וקטלוהו.

רשב"ם

הורמין. בנו"ן גרסינן, כך שמעתי מאבא מרי. ואני שמעתי הורמיו בוי"ן שד כדאמרין בסנהדרין [לט, א] מפלגא דתתא דהורמיז. אקופי דשורא. על שיני החומה, והאי עובדא להודיע צדקותיו של הקדוש ברוך הוא שמרחם על בריותיו ואינו נותן רשות לאלו להזיקן, וגם שלא לצאת בדרך יחיד. ורהיט פרשא. לפי תומו. ולא יכיל ליה. שהיה השד רץ ביותר, ומיהו הפרש לא היה מתכוין לכך. סריגן. שהיה אוכף וסרגא נתונין על הפרדות. אתרי גישרי דרוגנג. שם אותו הנהר, והיו רחוקין זה מזה והיה מדלג מפרדה זו לפרדה זו. תרתי כסא דחמרא. שניהם מלאים יין והיה מוריק תרוייהו ביחד זה בתוך זה בהדי דקמשוור ואינו נשפך אפילו טיפה אחת, ואף על פי שהיה אותו יום רוח סערה שהיו עולין יורדי הים באניות עד לשמים ויורדין עד תהומות מכח הרוח, ואף על פי כן לא נפלה טיפה לארץ. יעלו שמים וגו'. פסוק הוא גבי יורדי הים בספר תהלים. ה"ג שמעין בי מלכא וקטלוהו. כי מלכא דשידי שאין דרכו של שד להראות לבני אדם והרגוהו מפני שהיה מגלה סודם, ואית דאמר כי מלכא קיסר שהיה ירא שלא יטול המלכות ממנו שהיה אותו שד מאדם הבא על השידה והיה דר בין האנשים.

ביאור הגר"א

אמר רבה לדידי חזי לי הורמין הקדשים]. ואמרו בוהר⁹² שהוא חצר בר ליליתא. ענינו, שנאמר⁹¹: "והבדילה הכבוד, שהוא מבדיל בין כלי הקול שהוא הפרוכת לכם [בין הקודש ובין קודש קדשים [מיוחד לתורה ולתפילה], ובין

מלפני, ואם תאמרו יצר אותנו, והלא שמתי חול 86 יכול לשלוט בכם אפילו

בר בר חנה זה הוא⁸⁷ על זופו [מידת הכעס], וסידר הפסוקים, הסיפור הראשון יאמר ויעמד רוח סערה", מביע לספינה כמו שכתבתי "וה' הטיל וגו' יהי סער השבר" כו', ועיין שם שפי' השני על פסוק שאחריו⁹⁰ כו'.

כדפוס: "בצדיקים אינו שולט 88 תהלים קז, כה. 89 א,

91 שמות כו, לג. 92 רע"מ ח"ג פרשת צו כט ע"ב; פרשת פנחס רנה ע"א.

כלי האכילה שהמה גם כן קודש, כי הוא מצות עשה כמאמר הלל⁹³: לגמול חסד להרא עלובתא. ולכך אמר ההוא מינא⁹⁴: "מפלגא ולתתאי דאהורמין". נראה שרצה לומר: "מפלגא ולעילא" מודה שהוא מיוחד להקב"ה, אבל "מפלגא ולתתא דאהורמין", כמו שנאמר בזכריה⁹⁵: "וכי תאכלו וכי תשתו [הלא אתם האוכלים ואתם השותים]". "אמר ליה אי אפשר, דאם כן לא שביק ליה לאעבורי" מיכלי ומשתי. והנה האכילה והשתיה מונחין מפלגא ולמטה, אלא שמע מינה שגם הוא קודש.

אבל יש בני אדם שגם תורתן ומעשיהן אינן אלא להתפאר, ואמרו עליהן בוהר⁹⁶ שהן מסמרא דערב רב בניו דלילית⁹⁷ "האומרים נעשה לנו שם, בנינון בי כנישחא [ובתי מדרשות ושווין בהון ספר תורה ועמרה על רישוי, ולא לשמא דה' אלא למעבד לון שם, הרא הוא דכתיב⁹⁸ 'ונעשה לנו שם']", ואם כן הוא כולו⁹⁹ דהורמין אף מפלגא

ולעילא [דאהורמין, וזהו הורמין] בר (מ) לילית. כנ"ל.

כי קא רהיט אקופא דשורא דמחוזא. [על דרך] דאמרו¹⁰⁰: "ועליהם אמרה חנה¹⁰¹: 'ה' יחתו מריבוי, אמר רבי יצחק בר אבין] ופניהם דומין כשולי קדירה, [ואמר רבא ואינן] משפירי שפירי דבני מחוזא ומקריין [בני גיהנם]. פירוש, שפירי, שכל מעשיהם אינם אלא להתנאות [בהם] ועושין קרדום [לחפור בהם]. ואמרו בבבא בתרא¹⁰²: "אני חומה¹⁰³ זו תורה [ישדי כמגדלות] אלו תלמידי חכמים". וזהו אומרו דרהיט [אקופא דשורא דמחוזא. רצה לומר "בני - תלמידי חכמים של - מחוזא", "בני גיהנם" - העוסקים בתורה להתנאות בהם].

ורהיט פרשא כי רכיב חיותא מתותיה ולא יכיל ליה. שהצדיקים והתלמידי חכמים נקראים 'רוכבים', כמו

93 ויקרא רבה פרשת בהר פרשה לד ג: "גומל נפשו איש חסד" (משלי יא, יז) זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם, אמרו לו תלמידיו ר' להיכן אתה הולך, אמר להם לעשות מצוה וכו'. דבר אחר, גומל נפשו איש חסד' זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם, אמרו לו תלמידיו ר' להיכן אתה הולך, אמר להם לגמול חסד עם הדין אכסניא בגו כיתא, אמרו לו כל יום אית לך אכסניא, אמר להם והדין נפשא עלובתה לאו אכסניא הוא בגו גופא, יומא דין היא הכא למחר לית היא הכא"; ילקו"ש משלי רמו תתקמו. 94 סנהדרין לט, א: "אמר ליה ההוא אמגושא לאמימר מפלגן לעילאי - דהורמין, מפלגן לחתאי - דאהורמין. אמר ליה אם כן היכי שביק ליה אהורמין להורמין לעבורי מיא בארעיה". ועיי"ש בתוד"ה דהורמין דגרסינן: "הורמין". בכת"י: א"ל ההוא מינא מפלגא לעילא דאהורמין כו', מפלגא לעילא אני מודה, אבל מפלגא ולתתא אני מודה, כמ"ש בזכריה 'וכי תאכלו וכי תשתו כנ"ל הלא, וא"ל שא"א דא"כ לא שבק לאעבורי כו', והיה השתיה ואכילה מתחילין מפלגא למטה, אלא ש"מ שגם הוא קודש. ועיין תוס' גיטין יא, א בד"ה הורמין: "בנו"ן ... דהורמין הוא שם שטן ושד, אבל הורמין בזי"ן הוא לשבח, כפי' אחד דיני ממונות [סנהדרין שם] מפלגא דידך ולעיל דהורמין ולתתא דהורמין הראשון בזי"ן והשני בנו"ן, ורש"י גריס תרויהו בזי"ן". 95 ז, ו. 96 ח"א כה, כ; זו"ח פרשת יתרו נג ע"ב. עיין ביאור רבינו לתיקון תיקון כא (מ"ו ע"א) ד"ה ומאן גרים: "המחלוקת שלא לשם שמים, הוא מערב רב הקופצים להורות וליטול עטרה, נעשה לנו שם". 97 עיין זוהר כרך א פרשת בראשית כז ע"ב: "והאי ערוה איהי לילית אמא דערב רב". ולהלן בספרנו בכורות ח, ב בר"ה בני לן כיתא; סד"ה אייתי בודיא. 98 בראשית יא, ד. 99 בדפוס: "ואלו המה כולו". 100 ראש השנה יז, א. 101 שמואל-א ב, י. 102 ז, ב-ח, א; פסחים פז, א. 103 שיר השירים ח, י.

שאמרו בחלק¹⁰⁴: "וילאוך ואיך תתחרה ומה בשביל [שכר] [ששלמתי לנבוכדנצר] אתה תמיה, כשאני מ יצחק ויעקב שרצים לפ כמה וכמה". ואמרו⁶ ענן מאי דכתיב¹⁰⁷ צהורות [יושבי על כ אלו תלמידי חכמים? וממדינה למדינה ללא אותה כצהרים].

מבהמות [ארץ]. פירושי הרשעים שדומים [במנ שאמרו¹⁰⁹: "מן הבה אדם הדומין לבהמ לומדים תמיד שלא ל רבה, ככה] תלמוד לשם שמים, כי זה [ללמוד בחפץ וחשק שאמרו¹¹²: "יהי רצון [עליכם כמורא בשר כשארם עובר עבירו אדם]]. וזה אמרו: ולא יכיל ליה,

104 סנהדרין צו, א. 5 לה, יא. 109 עירובין כח, ב. 113 בדפוס: ב: "דסיס קודשא בריך הנקבה". 115 עיין ר' יולדת. 116 מדרש ד 119 אבות פי"ד מכ"א. ו 120 אבות פי"ה מי"ט: זו רחבה, והגאון היא רות ג בספרנו בכורות ח, ב בד נוסח הגר"א (מהדורת מו כא): "מי יודע רוח בני ה דא מחלון. רוח הבהמה, ו

שאלומד לשמה קשה לו ללמוד כל כך וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים¹⁰⁵. בשקידה רבה כנ"ל].

זמנא חדא הוה מסרגן ליה תרתי (חיותא) כודנייתי וקיימין אתרי גשרא דדונג. כי היצר הרע וכל שלוחיו ומידותיו¹¹³ נקראים 'סריסים', כמו שאמרו בווהר¹¹⁴: שסירם [בלוייתן] את הזכר וכו'. וכן מידותיו הן [נקראין] כודנייתא דלא מולדין¹¹⁵. וזה ענין 'בנות לוט' כידוע [כמו שכתוב בווהר¹¹⁶ ונבאר לקמן¹¹⁷], שאמרו¹¹⁸: "ואיש אין [בארץ] לבוא [עלינו]" וכו'.

ועיקרו של "הורמין" הזה על שתי מידות הללו בנייות, מג' מידות שמוציאין [את האדם מן העולם¹¹⁹] והן: התאוה [הקנאה והכבוד]. שהן¹¹⁹ מפלגא ולמטה [באדם], ומפלגא לעילא הכבוד והן מתלמידיו מג' מידות של בלעם [יש 'רוח גבוהה' שהוא תאות הכבוד], כמו שפירש הרמב"ם¹²⁰ על 'עין רעה' הוא הקנאה, 'ונפש רחבה' הוא התאוה, 'ורוח גבוהה' הוא הכבוד.

וכל ענינו של הורמין הכל על נפש ורוח הבהמית שלו¹²¹, כמו שאמרו במדרש¹²²

שאלומד בחלק¹⁰⁴: "את רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים¹⁰⁵. ומה בשביל [שכר] ארבע פסיעות [ששלמתי לנוכדנצר שרץ אחר כבודי אתה תמיה, כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצים לפני כסוסים על אחת כמה וכמה]". ואמרו¹⁰⁶: "[תנא דבי רב ענן מאי דכתיב¹⁰⁷] 'רוכבי אתונות צהורות [יושבי על מדין]. רוכבי אתונות אלו תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ומבארין אותה כצהרים]". וכתיב¹⁰⁸: "מלפנו מבהמות [ארץ]". פירוש, שילמד האדם מן הרשעים שדומים [במעשיהם] כבהמה, כמו שאמרו¹⁰⁹: "מן הבהמה¹¹⁰ להביא [בני אדם הדומין לבהמה]". כמו ש[הם] לומדים תמיד שלא לשם שמים [בשקידה רבה, ככה] תלמוד כמו כן כל כך¹¹¹ לשם שמים, כי זה קשה [לאדם] מאוד [ללמוד בחפץ וחשק לשם שמים]. כמו שאמרו¹¹²: "יהי רצון שתהא מורא שמים [עליכם כמורא בשר ודם]. ואמר: "תדעו [כשאתם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם]". וזה אמרו: ורדיט פרשא כו' ולא יביץ ליה, שלא יכול להשיגו.

104 סנהדרין צו, א. 105 ירמיה יב, ה. 106 עירובין נד, ב. 107 שופטים ה, י. 108 איוב לה, יא. 109 עירובין סט, ב. 110 ויקרא א, ב. 111 בדפוס: "כלבכ שלם". 112 ברכות כח, ב. 113 בדפוס: "וכל שלוחיו נקראים על פי מידותיו". 114 עיין ח"ב פרשת משפטים קח, ב: "דסירס קודשא בריך הוא דכורא וצנן ית נוקבא". ועיין בכא בתרא עד, ב: "סירס את הזכר, והרג הנקבה". 115 עיין רש"י בבא מציעא צו, א: "כודנייתא — פרידה". ובכוורות ח, ב דפרידה לא יולדת. 116 מדרש הנעלם קט ע"ב; קי ע"ב. 117 בד"ה ונקיט. 118 בראשית יט, לא. 119 אבות פ"ד מ"א. ועיין להלן בד"ה אכלה ער מואב. *119 שתי המידות: התאוה והקנאה. 120 אבות פ"ה מ"ט: "הלהיטות לממון היא עין רעה [וכ"כ שם פ"ב מ"א], ותאות המשגל היא נפש רחבה, והגאוה היא רוח גבוהה". 121 עיין קהלת א, א במהדרות מוסד הרב קוק מברק השחר. ולהלן בספרנו ככוורות ח, ב בד"ה בני לן כיתא. בדפוס: של האדם. 122 מדרש הנעלם מגילת רות עפ"י נוסח הגר"א [מהדרות מוסד הרב קוק עמ' רסח]: "כליון רוח הבהמיות, ועל דא אמר שלמה [קהלת ג, כא]: 'מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ'. רוח האדם, דא מחלוך. רוח הבהמה, דא כליון, שהוא מסטרא דשמאלא. נפש הבהמית, דא ערפא וכו', ועל דא כליון

ירמין, וזהו הורמין] בר ל'.

אקופא דשורא דמחוזא. אמרו¹⁰⁰: "[ועליהם אמרה זתו מריכו', אמר רבי יצחק ז דומין כשולי קדירה, [ואמר זשפירי שפירי דבני מחוזא הגם]". פירוש, שפירי, שכל אלא להתנאות [בהם] ועושין בהם]. ואמרו בכבא י חומה¹⁰³ זו תורה [ישרי זלמידי חכמים]". וזהו אומרו א דשורא דמחוזא. רצה תלמידי חכמים של — הגם" — העוסקים בתורה

א כי רכיב חיותא יביץ ליה. שהצדיקים ם נקראים 'רוכבים', כמו

י, יא. יז) זה הלל הזקן שכשעה להיכן אתה הולך, אמר להם שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו זר להם לגמול חסד עם הדין זן נפשא עלובתה לאו אכסניא זי רמו תתקמו. 94 סנהדרין מפלגן לתתאי — דאהורמין. ז"ה. ועיי"ש בתוד"ה דהורמין כו', מפלגא לעילא אני מודה, זנ"ל הלא, ואל שא"א דא"כ אלא ש"מ שגם הוא קודש. שטן ושר, אבל הורמין בזיין זיל דהורמין ולתחת דהורמין ו. 96 ח"א כה, ב; זוי"ח ד"ה ומאן גרים: "המחלוקת ז לנו שם". 97 עיין זוהר ב". ולהלן בספרנו ככוורות ח, 9 בדפוס: "ואלו המה כולו". פסחים פז, א. 103 שיר

על כליון וערפה, ששניהם עתידין למחות [מן העולם¹²³]. כמו שנאמר¹²⁴: "כדונג מפני האש". ועומדים על ים העולם הזה כמו גשר, ולא דומה לספינה, כי ההולך בעסקי העולם הזה נרמה לספינה, מה שאין כן הזה שיושב בביתו ועוסק בתורה. [וזה אמרו אגשרא דדונג].

ושזור מהאי גיסא להאי גיסא ומהאי גיסא להאי גיסא. בכל פעם הוא קופץ פעם לתאווה ופעם לכבוד¹²⁵, כמ"ש בביאורי על מגילה¹²⁶ [מה שאמרו ז"ל במגילה¹²⁷] "אתנוי אתנו כהדי הדרי אי מינן [מלכי מינייכו אפרכי ואי מינייכו מלכי" וכו', שהן תאווה וכבוד, שרים הממלאים זהב להם¹²⁸ למלאת תאותם, ומלכים מקום רגלם יכבדו¹²⁹].

ונקיט תרי מזגא דחמרא בידיה ומריק מהאי להאי וללא נטיפא נטיפא לארעא. ענינו, כמו שאמרו בזהר¹³⁰ על שתי בנות לומ¹³¹ שאמרו¹³²: "לכה נשקה את אבינו יין" כו', שהן שני כחות, והן: המתאווה והמתעוררת¹³³ שהן מסייעין זו לזו, [התאווה באה מן המתעורר, והמתעורר לכדו בלא תאווה לשוא יעורר]. וזה אמרו תרי מזגא כו' וללא נטיפא נטיפא לארעא, שלא

עשה מעשה אחד שלא מדעת שני כוחות האלו¹³⁴, ולא נתן כלל אל לב שסופו לעפר.

וזהו יומא יעלזו שמים ירדו תהומות¹³⁵ הוה. פירוש, יום הידוע¹³⁶, שהנפש ורוח השכליים יעלו למעלה [השמים], ונפש ורוח הבהמית ירדו תהומות, כמו שנאמר¹³⁷: "מי יודע [רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ]". ואף על פי כן לא חזר ממעשיו הרעים.

עד דשמעו בי מלכא. פירוש, עד ששמעו מעשיו הרעים בי מלכותא דרקיע.

וקטלזוהו. מפני שכל הימים [מידת הדין¹³⁸] מקטרגת ואין שומעין לה עד ההוא יומא, שלכן נקרא הקב"ה: "נושא עון"¹³⁹, שסוכל אותו עד ההוא יומא.

וכל ענין המאמר הזה, [הוא] על [מידת] התאווה והכבוד, שעליו נאמר "יעלזו שמים ירדו תהומות". שעוסק בתורה ובמצוות לכבוד [שיכבדו אותו ויעלה לשמים שיאו¹⁴⁰], ואחר כך ירדו תהומות כתאווה [במצולות התאווה ובארות¹⁴¹ חומרי היצר]. וכן הוא מסיים באותו פסוק וכן סדרו

לא נזכר שמו בישראל". וכ"ה בזהר חדש מגילת רות לא ע"א. 123 עיין רות רבה פרשה ב ה: "מחלון שנמחו מן העולם, וכליון שכלו מן העולם". 124 מיכה א, ד. ומדויק לגירסת רבינו 'דונג' שעה, ולפינו: "דרונג" ופירש"ם: "שם אותו הנהר". 125 בדפוס: "פירוש, קופץ ומשנה מידתו מכבוד לתאווה ומתאווה לכבוד". 126 אסתר א, ג ע"ד הרמו בד"ה חיל פרס ומדי. מובא להלן בסוף ספרנו. 127 יב, א. 128 ע"פ איוב ג, טו. 129 עפ"י ישעיה ס, יג. 130 מדרש הנעלם קט ע"ב; קי ע"ב. 131 עיין לעיל בד"ה זמנא חדא. 132 בראשית יט, לב. 133 עיין ביאור רבינו קהלת א, א במהדורת מוסד הרב קוק מברק השחר בד"ה ואמרו הקדמונים. בדפוס: "התאווה והמתעורר". 134 בדפוס: "שלא עשו אחת מעשה שלא מדעת חברתה. וזה אמרו תרי מזגא דחמרא, ואמר נטיפא לארעא, פירוש, שלא נתן לו ה' לב לדעת שסופו לעפר". 135 תהלים קז, כו. 136 הוא יום המוות. 137 קהלת ג, כא. 138 בכת"י חסר כמו ב' תיבות. 139 שמות לד, ז. 140 עפ"י איוב כ, ו. 141 עפ"י ירמיה ב, יג: "אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשכרים".

בתהלים "יעלו שמים ירדו תהומות". אחר